3 1761 087375101

УК КАРАЏИЋ

О

УНУТРАШЊОЈ ПОЛИТИЦИ

ЕЗА МИЛОША

ЊЕГОВО ПИСМО КНЕЗУ ОД 12 АПР. 1832 Г.

С УВОДОМ и ПОГОВОРОМ

од

ЉУБ. СТОЈАНОВИЋА

DR
2016
S86
1923
c.1
ROBARTS

БЕОГРАД
ЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
I. Кнез Михаилова 1.
1923.

EX LIBRIS
MILOŠA
MLADENOVIĆA

ВУК КАРАЏИЋ

О

УНУТРАШЊОЈ ПОЛИТИЦИ

КНЕЗА МИЛОША

ЊЕГОВО ПИСМО КНЕЗУ ОД 12 АПР. 1832 Г.

С УВОДОМ и ПОГОВОРОМ

од

ЉУБ. СТОЈАНОВИЋА

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА

I. Кнез Михаилова 1.

1923.

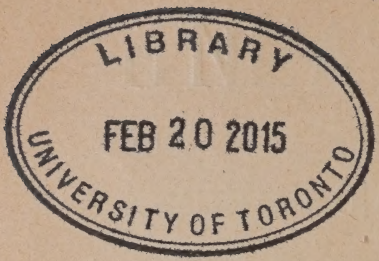

Штампарија „Савића и Комп.“ — Београд. — Космајска бр. 16.

ПРЕДГОВОР

Кнез Милош је несумњиво највећи владалац обновљене Србије, али је и тај велики човек имао и великих мана које мраче његову славу. Његов највећи и најискренији пријатељ Вук сматрао је за дужност да му у једном приватном писму обрати пажњу куда све може одвести земљу његов дотадашњи начин управе. Он се надао да ће моћи на њега утицати да то промени, али је прошао као и сви други који су уображавали да искреношћу могу с добре стране утицати на владаоце. Уместо захвалности на пријатељском савету, навукао је на себе гнев и мржњу.

Ово је писмо важно као верно огледало Милошеве унутрашње управе, јер како није било намењено јавности, писано је без икаке резерве, искрено, од срца, како само пријатељ пријатељу може говорити. Вук је прешао преко свих разлика у положају које га деле од кнеза, и говори му као себи равном грађанину и пријатељу. — Оно је важно и као карактеристика владалачког менталитета у опште, јер у њему има доста места која важе за сваког владаоца, што је и владалац човек са свима манама и страстима као и остали људи, и зато ће остати савремено докле је год монархија у свету. — Напослетку, корисно је да се, као ванредно леп пример Вукова језика и стила,

чита данас, кад се у писању тако мало пази на чистоту језика и лепоту стила.

Све то побудило ме је да га сад по трећи пут објавим. Први пут је наштампано у *Српском Улаку*, новинама које је на српском и немачком језику покренула 1843. српска влада после прогонства кнеза Михаила да брани нови режим и нову династију, а да напада Обреновиће. Од првог броја тога листа почео је излазити чланак Ј. Хаџића (без потписа) *Изгледи Србије*, у коме је, као важан документ за несношљиву управу Милошеву и Михаилову, цитирано у целини и ово Вуково писмо. Други пут је штампано у *Вуковој Преписци* (књ. II 621), али по једном препису у Државној Архиви јужним диалектом, и сада се издаје по оригиналу писаном Вуковом руком источним диалектом, а под линију стављена су она места која су била у овом концепту, па у препису (који је Вук само потписао) изостављена. Стилске поправке нису уношене. Ово се издање разликује од онога у *Преписци* и тиме што је на своме месту дописано *х* које Вук тад није употребљавао, и што су десетак застарелих речи, које је Вук тад употребљавао, замењене доцнијим Вуковим.

Да би се боље разумело само писмо, написао сам и додао испред њега као увод како је оно постало, а на крају сам укратко изложио последице које је оно изазвало.

у Београду
На Видов-дан 1923. год.

Љуб. Стојановић.

ВУКОВО ПИСМО КНЕЗУ МИЛОШУ

I
КАКО ЈЕ ПОСТАЛО

Вук је први пут дошао кнезу Милошу у Србију крајем јуна 1820. године, и остао је код њега око девет месеци. Од тога доба долазио је неколико пута на краће време, а од 30. маја 1829 до 16. августа 1831 стално је боравио које у Крагујевцу које у Београду, а породица му је живела у Земуну, и само ју је једанпут обишао (7. септ. — 17. окт. 1830. г.). То Вуково бављење у Србији описано је у С. К. Гласнику (1820 књ. I св. 6—8).

За ово време Вук је потпуно познао и карактер кнеза Милоша и начин његова владања, и људе из његове околине. Све то далеко је изостајало иза онога што је он очекивао и што је желео. Прешавши сад у Земун с намером да се више не враћа у Србију на стално борављење, седне да то опише. „Кад сам описивао — вели у уводу — славна дела Милоша Обреновића, потомство има права тражити од мене описаније и његова моралног карактера и рђавих дела ..... Док је Милош за Карађорђијина времена живео под власти брата свога и Карађорђија, био је, истина, колико сам ја дознати могао, у реду мирних и поштених војвода, као што је, може бити мало *поетически*, казано у житију његовом на стр. 50.; но сад као што сам га ја јесенас у Србији оставио, он нити зна шта

је грехота, ни шта је срамота, нити и најмање савести у срцу свом има; најкраће рећи: он се може назвати правим *тиранином* и највећим *бездушником*. Камо срећа кад се ово делима његовим не би посведочило, него кад бих се ја у лажи ухватио.“

Спис је остао недовршен. По плану, који је прво скицирао, требало је да буде шест одељака: I *Срдња*. II *Самољубље и презрење свију других људи*. III *Самовољно владање и управљање земљом и народом*. IV *Непостојанство и лаж*. V *Домаћи живот*. VI *Подобни подобних тражи*. Написани су само три одељка и од последњег, људи око њега („подобни подобних тражи“), прва половина (људи који су дошли са стране, а домаћи су остали неописани). То управо и није историја земље или народа већ опис карактера Милошева и људи око њега, и начин његове управе. Вук то и није наменио да се штампа за његова и кнежева живота, већ за потомство, и зато је овако недовршен спис, који је назвао: *„Грађа за српску историју нашега времена; у Земуну 23. децембра 1831.“* спаковао у три куверта, запечатио печатима и ставио натпис: *Особита грађа за историју нашега времена. Аманет, да се не отвори овога вијека (до године 1900)“* [1].

Кад је ово ставио на хартију, слика је, иако недовршена, испала страшна. Вук је слутио да је катастрофа неизбежна ако се овако продужи. Он је осетио да се није одужио својој савести ако ово само очува за потомство, већ да му и патриотизам и пријатељство према кнезу налажу да покуша не би ли се стање поправило и катастрофа избегла. Знајући да то мирним путем и без потреса може учинити једино сам кнез Милош, он се одлучи да му у

[1]) М. Гавриловић употребио је ову *Грађу* у својој Историји кнеза Милоша описујући његову унутрашњу управу и његов лични карактер (у II књизи).

једном приватном писму у пристојној форми, али отворено и врло енергично, изнесе све рђаве стране његове управе, и предочи му опасност у коју срља ако тако продужи.

То писмо довршио је 12. априла 1832. године, а јамачно га је више дана састављао. Кад га је написао, дуго се премишљао да ли да му га пошље или не, и тек 13. августа послао му га је с овим спроводним писмом:

Ваша Светлости,
Премилостиви Господару!

Приложено овде писмо написао сам, као што ћете на њему видети, још пре четири месеца, мислећи да вам га пошаљем око половине Маја, кад сам се надао одавде у Беч поћи; но због особитих узрока задржавши се овде, задржао сам и њега код себе, највише зато, што сам се све побојавао да Вашу Светлост не бих њиме увредио и тако дојакошњу вашу милостиву благонаклоност од себе одвратио. Сад пак чујући с различних страна, да је општа буна против Ваше Светлости са свим готова, само што се није почела, усуђујем се послати вам га, мислећи, да вам ничим боље не могу засведочити моју дојакошњу приврженост и благодарност за милости, које сте ми показивали. Будите тврдо уверени, да у целоме овом писму нема ни једне тачке, коју сам ја измислио, а тамо да се по свему народу не мисли и не говори. Кога год очима видите (само ако је способан за мишљење), знајте да су му те мисли у срцу; и кога бисте год запитали, па би вам што против томе казао, знајте, да вас, од страха, или из какога другога узрока, *вара*. Па и то пријатељи и привржeници Ваше Светлости *само* тако мисле и између себе (где смеју), говоре, а остали додају још хиљаду којекаких црњих и горих ствари. — Има још неколико (по моме мњенију) важних ствари, које бих вам рад као *тајне* казати али их *не могу писати*, него ако их желите знати, а ви ми изволите с вашим писмом послати какога вашега верног човека овде на парлаторију, само вас молим, да у то име не шаљете Цветка Рајовића, ни Панте Аци-Стоила, нити иједнога од Симића, а ја бих најволио кад би сте

ми послали Милосава Перуничића, једно зато, што мислим (из довољних узрока) да Ваша Светлост поред свију погрешака, које је он учинио, и поред гоненьа, које је за њих поднео (и може бити још подноси) немате вернијег ни привржeнијег човека од њега, друго, што бих се најбоље у њега могао поуздати, да оно, што бих ја њему казао, он не би казао никоме другоме, осим Вашој Светлости (а други ко може бити да би још одовуд идући казао пре другоме, него Вашој Светлости).

Желећи од свег срца да Ваша Светлост ова писма примите за знак моје истините к вама привржености и захвалности, и препоручујући се вашој дојакошњој милостивој благонаклоности, и целујући вам десницу и скут, с највећим високопочитанијем остајем

У Земуну 13. Августа 1832 г.

Ваше Светлости препокорни слуга

Вук. Стеф. Караџић.

II

ПИСМО

(с коментаром)

(Кад је ово писмо кривицом Милошевом постало јавна тајна, и кад је Вук због њега саслушаван у војеној команди у Земуну и морао дати од њега препис, и кад су због тога односи између Кнеза Милоша и Вука постали готово непријатељски, Вук напише (у септембру) „Коментар к писму моме писаном Милошу Обреновићу 12 Априла 1832 год.“ у коме је документовао и објаснио многа места, која су за Милоша била јасна, али не и за друге. Податке за овај коментар све је узео из *Особите Грађе*. Док је писмо писао уљудним тоном и избегавао, колико се могло, да ствари назове правим именом, у коментару је тон много слободнији и безобзирнији као и у *Грађи*. — И овај је коментар нађен у његовим хартијама и наштампан у његовој *Преписци* (књ. II 643) одвојено од писма, а овде се штампа упоредо, и са допунама испод линије из првога концепта које су у препису изостављене).

Ваша Светлости,
Премилостиви Господару!

Сваки човек жели знати, шта други људи о њему суде, мисле и говоре; владаоцима и управитељима народа то је особито потребно; зато небројено благо троше, да би то дознали; а опомињем се, да сте и Ваша Светлост преко магистрата нахије и вароши Београдске, за време мога президентства у њему, директору Београдске полиције, Цветку Рајовићу, за особиту дужност препоручили, да вам јавља оне људе, за које би дознао, да су незадовољни са владањем Ваше Светлости.[1]) Ово све даје ми слободу, да Вашој Светлости препокорно јавим главне тамошње незадовољнике вашега владања, и да вам исповедим моје мисли о томе, надајући се да вам за сад ничим боље не могу показати знаке моје захвалности и привржености.

Истина је оно, што су наши стари казали, да нико не може целом свету колача намесити, али с данашњим владањем Ваше Светлости, готово би се у скупу могло рећи, да *нико* тамо није задовољан; кад би се то пак стало даље разграњавати и раздељивати, онда би се нашло, да су најнезадовољнији они чиновници, који су најближе и најчешће око Ваше Светлости, а најзадовољнији они људи, које Ваша Светлост не познајете никако.

Сви узроци овога незадовољства готово би се могли у два главна реда разделити. Или су људи незадовољни

---

[1]) Колико се сад опоменути могу, чини ми се, да није само препоручено, да се таки људи јављају, него да се одмах, без икаквог испита, затварају и у Крагујевац шаљу. И сви се таки незадовољници обично сматрају и казне као *бунтовници* и *ребелијанти*; зато они, који су најнезадовољнији, најчешће вичу: „Да Бог живи Господара! — У здрављу Господареву добро нам је, не може боље бити“.

зато, што не само што не могу према своме могућству по својој вољи живети, него што нико није сигуран ни са својим животом, ни с поштењем (чашћу), нити је господар од свога богоданога и с правдом и с трудом стеченога имања;[2]) или зато, што се за општу корист не стара и не ради онако, као што би (по њиховом мњењу) требало и могуће било. Није потребно, све мени познате назадовољнике овде поименце бројити, и узроке њиховог незадовољства казивати, а и нисам рад то чинити осим осталих узрока[3]) једно зато, што не бих рад био, да се рече или помисли, да кога из зависти или пакости опадам, а друго, да не би ово писмо, противу моје жеље и намерења, место користи коме штету учинило, само ћу, за пример, назначити оно, што није никаква тајна, или што ником на штету бити не може.

---

[2]) Милош може свакога човека у подручју своме, *без икакве кривице*, сам и јавно и *тајно* погубити, а може и великоме суду заповедити, да га, као највећега злочинца, осуди на смрт. *Тајно* се обично губе знатнији људи, и то понајвише из преваре, као н. п. што је погубљен *Мелентије Никшић*, митрополит ужички; *Глигорије*, архимандрит манастира Благовештења (у нахији Рудничкој); *Марко Абдула*, бивши обор-кнез у нахији Пожаревачкој; *Младен Миловановић*, знатни старешина Кара-Ђорђијина времена; *Андрија Јокић*, кнез Јасенички; *Алекса Поповски*, Милошев секретар и т. д. И за ове је све људе народ одмах знао, да су по заповести Милошевој побијени, али не сме нико ни вешт да се покаже. — С *имањем* свију својих подручника Милош тако располаже, као и са животом, зато се обично говори: „Све је твоје, Господару, што ми имамо;“ а што се *части* тиче, он јавно прети свакоме, који би се усудио казати, да част има или жели имати.

[3]) Особито нисам хтео врећати њега, напомињући му неправде, које је људма починио, ни мрзост његову против оних људи распаљивати.

Ваша се Светлост јамачно још можете опоменути, како вам је Стојан Симић[4]) казао у Пожаревцу 1830. године, кад сте се срдили, што ће у Цариграду да се метне у ферман, да у Србији мора бити сенат, с којим ће књаз у договору земљом и народом управљати: „Немојте се срдити; макар се шта у ферман метнуло, док сте ви живи, друкчије неће бити, него овако, како је данас; *а после ваше смрти ко буде жив, он ће с вашим наследницима други уговор правити.*“ *) Истога Симића слушао сам толико пута где говори јавно: „Ја с Господаром не желим никад у једном месту живити; него кад је он у Пожаревцу, ја да сам у Крагујевцу, а кад пође он у Крагујевац, ја да идем у Пожаревац, па баш ни у путу да се не сретнемо.“**) Кад сте се Ваша Светлост у Крагујевцу, 1830. године спремали у Јагодину на комесију против кнеза Милете Радојковића, један од знатних садашњих чиновника Ваше Светлости пруступи к мени за леђима вашим под хладником, па ми рекне: „Знаш ли, зашто се то чини?“ А кад му ја одговорим, да не знам, онда он настави: „То се чини само зато, да би се Милетине заслуге умалиле и поцрниле; јер Господар хоће, да нико у Србији нема заслуга,

---

[4]) *Стојан Симић*, родио се у Срему у селу Бољевцима (отац му је био Австријски вендрек). Он и његов млађи брат *Алекса* данас се броје међу прве Милошеве чиновнике и најбогатије људе у Србији. До свега тога највише их је довела Стојанова безобразна и бесавесна шала и мајсторија у спрдњи и потпрдици.

---

*) У концепту било па избрисано: Ово је истина речено у шали, као што се тамо обично најважнији послови свршују, али у себи значи врло много само га ваља разумети.

**) У концепту било па избрисано: И будите за цело уверени, да тако мисле *сви* ваши чиновници а и остали људи.

ни части, ни поштења осим њега".[5]) Оне речи, за које је Живан Паразлама[6]) лане протеран из Београда, не само што су на срцима свију Београђана, Шапчана, Смедеревца и многих других знатнијих људи по народу, него се *овде* говори,

[5]) И то је цела истина; зато он обично држи за превелику кривицу, кад ко рекне или само помислити може, да је каке заслуге учинио њему или народу (гледај 31). *Милета Радојковић*, родом из нахије Јагодинске из села Катуна, за времена Кара-Ђорђијна био је барјактор код Темнићкога војводе, кнеза Јефте, а за Милошева времена кнез Темнићки и готово као обор-кнез у нахији Јагодинској. Кад су Милошевци 1826. године разбили Ђака на Опленцу, Милета је управљао коњицима (а Гружански кнез Вучић пешацима); за то га Милош после, као ђоја за заслуге, али управо, да га, као јунака и човека, кога народ пази и слуша, уклони из нахије, намести у велики суд у Крагујевцу. Но Милош видећи по том, да Милета једнако мисли, да је некаке заслуге њему учинио, у лето 1830. године подговори Јагодинце, да се туже на Милету, који је и у Јагодини имао лепу кућу; и отишавши сам собом у Јагодину на комесију, не само што преко својих секретара огради људма својевољно тужбе на Милету (који је *морао* остати у Крагујевцу), него и на неке жене и девојке, за које се говорило, да с Милетом у љубави живе, а исте жене и девојке научи, како ће се пред њим и пред комесијом одговарати, бацајући кривицу на Милету, као да их је он научио свему ономе, зашто се људи на њих туже! Од целе су се ове спрдње водили протоколи и писали испити, као од најважнијега каква посла; а кад се то све донесе у Крагујевац на пресуду, и Милета већ помисли, да је пропао на сасвим, онда му Милош објави своје *великодушије*, да му све опрашта, *само да се исели из Јагодине* (где је осим куће и дућана имао и лепе *њиве и ливаде*, на које је Милош био највише очи окомио).

[6]) *Живана Паразламу*, (ћурчијског) мајстора и трговца Београдског, старца од 70 година, оптуже 1831. године у лето, да је говорио, да се у Србији, а особито у Београду, не може живети, ако се Русија или које друго

јамачно по тужбама Београдских трговаца, да Београђанима нашега закона није био већи зулум ни под каком владом Турском, него што је у данашње време[7])*) и да су за

хришћанско царство оне земље не прими, и *да је ноћу одлазио к Руским официрима, Коцебуу и Сашаљскоме;* за то га, по заповести Милошевој, у један пут из Београда под стражом оправе у Крагујевац, а оданде за Милошем у Топчидер, а онде му се (премда он то ништа није признао) пресуди, да се из Београда, од своје куће и од трговине, протера на век у Карановац, као што се и учини одмах.

[7]) *Кулук* значи рад забадава, што се у Срему зове *робија*, а у Јадру *беглук*. Ко сам собом није рад на кулук ићи, а нема кога свога послати, он замоли пандура (који на кулук зове), те место њега нађе кака бећара, па му он плати, као што Београђани сад понајвише чине; зато се каже да су платили на два конака (који су грађени 1829. и 1830. године) двадесет и две хиљаде гроша кулука. — Кнезовима, садашњим *капетанима*, било је још одавно одређено на годину по два посленика од пореске главе, и то, да их у каквом другом месту, осим онога, где он с кућом седи, ни на што не сме употребити; но лане је Милош говорио, да и то укине, и, како се чује, већ је укинуо зацело. Њему пак сва земља мора радити колико год он хоће. Осим поменутога даље у овом писму кошења и купљења сена, код дворова његових, у Крагујевцу, у Пожаревцу, у Раковици, и у Топчидеру, околна села секу и вуку дрва, вуку сено из поља, заграђују, ору, сеју, копају, жању, врху и т. д. Осим тога раде се виногради у Тополи (које је Кара-Ђорђије садио), у Стргарима, у Смедереву, на Врачару и по другим многим местима; заграђују се у јесен читаве планине, да само његове и његових ортака свиње једу жир; заграђују се читава брда и долине ради зверињака; кад гради дворове, или макар каке друге зграде, народ сече и вуче грађу, и свршује све оне послове, за које мајстори нису потребни;

*) Место овога у концепту било: него што је сад под владом Ваше Светлости.

прошавше две године на два конака Ваше Светлости дали двадесет и две хиљаде гроша самога кулука.[8]) Тако су се тамошњи марвени трговци, а особито свињари, тужили, и сад се туже, по скелама, да сте Ваша Светлост са својим ортацима целом овом трговином завладали, а њих све да сте упропастили и т. д.

Опет на кратко да кажем; с владањем Ваше Светлости *нико* тамо није задовољан, ама баш *нико*, осим ваша два сина; а и они да су мало старији, може бити да би били незадовољни као макар ко други; и што се год ко чини задовољнији, и чешће виче: „Да Бог живи Господара!

коњи и кола узимају се за различну послугу и т. д. Што жене с људма купе сено и шљиве, жању, и остале где-које пољске послове раде, то све иде у *мушки* кулук а жене (по варошима, н. пр. у Београду, у Крагујевцу и у Пожаревцу) имају своје особите кулуке, т. ј. реде лан и вуну, преду, ткају, везу, шију, перу собе и т. д. Од кулука није врло далеко, што свецем и недељом морају све најлепше и најмлађе жене доћи у јутру у двор, да Милоша, кад долази из цркве на капији (у Крагујевцу обично с његовом јавном милосницом) срету и у руку да га изљубе, по том у двору, у соби или на диванани, да послуже, (како њега, тако и остале чиновнике и знатније варошане, који га обично из цркве прате), нека слаткишем и водом, нека ракијом, нека мезетом и т. д. А између ових жена опет најлепше и најповољније, или оне, с којима је он рад спрдњу да збија, морају остати да послужују и око астала, кад се руча; кад су пак каке особите части, онда и првих чиновника његових жене морају доћи да послужују око астала, н. пр. у Крагујевцу жена Давидовића (првога његова секретара), а у Београду, и по дворовима око Београда, жене обојице Симића (гледај 4). — Како год што Милошу, сва земља кулукује, тако и његовој браћи кулукују оне нахије, у којима они седе.

[8]) Плаћати и кулуковати *јамачно* нису имали више ни под каквом владом Турском; а Бог зна, јесу ли кад и у већему страху могли живети.

У здрављу вашему, Господару! (добро нам је)", он је незадовољнији, па се само претвара, да би незадовољство своје покрио. Али опет не треба мислити, да су сви они, који су незадовољни с владањем Ваше Светлости, *непријатељи* ваши. Ваша Светлост добро знате, да од ваше супруге нико није незадовољнији с вама и с вашим владањем;[9]) али опет ви од ње немате бољега пријатеља у Србији; ваш брат Јефрем не знам је ли с владањем Ваше Светлости што задовољнији неко икакав други чиновник, [10])

---

[9]) Не само што Милош држи милоснице јавно, на очи своје жене (једну му је она својеручно убила из пиштоља у Црнући 1819. године), него јој уз пркос свакојаким начином срамоти и гони род и све њене пријатеље, н. пр. једном јој је рођенога по матери брата, Гају, који је терзиски мајстор и трговац у Београду, узео у солдате, па га баш кад ће она однекуд доћи поставио с пушком на капију да чува стражу; а с њеним стрицем Срећком, коме је било преко 70 година, једнако је до смрти његове збијао спрдњу, грдећи га Турчином, кнезом и т. д.

[10]) Истина да Милошев брат Јефрем, кад није код Милоша, живи и влада, као и Милош, и готово би се могло рећи, да власт у целој земљи с њиме дели; али му свакојаким могућним начином пркоси и досађује, а особито гонећи све људе, које он радо има. Тако су летос само уз пркос Јефрему, кад је он отишао у Мехадиске илиће, Шабачки прота, Јован Павловић, и Јефремов пашеног, Ђока Стојићевић (рођени брат славнога Поцерског војводе Милоша Стојићевића) још с неколика Јевремова љубимца отерани из Шапца у Крагујевац, као највећи злочинци; а у нахији Ваљевској капетан прота Ненадовић и капетан Јовица Милутиновић истерани из службе. И доктор је Стеић највише за то морао пребећи на ову страну, што је љубимац и почитатељ Јефремов, од кога га је Милош био *отео* себи у службу. Исто је тако, уз пркос Јефрему, Милош јесенас отишавши у Шабац, објавио људма, да се сваки може тужити на све, што мисли, да му је Јефрем за време свога владања, од године 1816. до лане, криво су-

али би он сутра за вас погинуо; а тако би се исто могло казати и за многе од чиновника. А и осим тога ја мислим, да би се, по правди и по обичном људском разуму судећи; слабо коме могло примити за зло што је незадовољан, јер, да вам управо кажем, владање је Црнога Ђорђија за чиновнике и за све знатније људе било много боље од вашега, [11]) па сте се и ви сами против њега бунили; и данас да сте ви на месту макар кога чиновника ту, ако не бисте били више незадовољни него што је он, заиста не бисте мање. А сви ваши чиновници и подручници имају срце, разум, жељу, вољу и све остале страсти и душевна својства, као год и ви, јер су они исти онаки људи, као и ви што сте.

Ја се надам, да Ваша Светлост, као сваки мудар и разуман владалац, желите своје подручнике, колико је год од стране ваше могуће, задовољне учинити, зато се усуђујем препокорно назначити овде, како ја мислим, да би се поменути незадовољници задовољити могли.

Најпре ћу да кажем, као за правило, по коме ће ми се о свему осталом судити моћи, *да је свакога вла-*

дио. И тако на очигледну неправедну штету многих људи исквари све пресуде, продаје и погодбе, које су за то време онда биле учињене.

[11]) Да ни по чему другом није било боље, било је по том, што се ништа није радило *само спрдње ради*, него што се радило, радило се од истиие, па било зло или добро; а сад кад ко шта код Милоша тражи, или ко кога тужи, нигда се не стара, како ће се изнаћи истина и правда, него је највећа брига и посао, како ће се учинити спрдња или с оним, који што тражи, или с тужитељем или с оптуженим; па се спрдња не збија само са срећом, с чашћу и са *животом* приватних људи, него и с *црквом* и са *светим њеним обичајима*, и са спрдњом се свршују најважнији државни послови, и самоме се *Богу у цркви моли са спрдњом*!

даоца права корист само оно, што је корисно и за његов народ; а што је год његовоме народу на штету, оно ни нему не може бити никако на праву корист. Овога правила држећи се ја мислим:

1. — Ваљало би дати народу *правицу*, или, као што се данас у Европи обично говори, *конштитуцију*. Ја овде не мислим конштитуцију Француску, или Енглијску, или нову Грчку; него, од прилике, *да се одреди ничин правительства и правительство да се постави* (по ономе ферману или хатишерифу; јер ко вам год каже или одобрава, да другојачије бити може, онај вас вара и на зло наврћа;[12]) *да се сваком човеку осигура живот, имање и част; да свак свој посао, који никоме није на штету може радити по својој вољи, и по својој вољи живети;*[13]) *да сваки*

[12]) У хатишерифу стоји, да се у земљи постави *сенат*, с којим ће књаз у *договору* управљати земљом и народом, и да се сенатори, који морају бити изабрани из најзнатнијих земаљских синова, *за живота не могу збацити* без особитих важних узрока. Милош је желео и радио, да се место тога метне у хатишериф, *да књаз с народом на скупштинама* свршује послове, мислећи, да ће он једнако, као и досад, моћи народ и скупштине варати и за нос вући, а чиновнике да гази и прогони, као и сад; но кад није то могао учинити, он сад са својим секретарима једнако сања, да место сената састави *министеријум* из својих секретара (гледај 25), које би он могао по својој вољи сваке мене збацивати и мењати, управљајући земљом и народом као и досад.

[13]) Милош се сад меша у све приватне и домаће послове свију људи, особито оних који су ближе око њега, н. п. он људма забрањује, с ким да не тргују, и заповеда, с ким да тргују, многи се жене и многе удају и распуштају само по његовој вољи, многи се морају по његовој вољи са својом рођеном децом делити; код њега се држи за особиту погрешку, кад ко са својом женом у љубави живи; да ко купи кола налик на његова, било би зло и наопако п т. д.

човек зна, шта му ваља чинити. да се не боји ни ти вас ни ти икога другога; да нико никога не може на силу натерати да га служи;[14]) *да се тврдо зна, који је чиновник старији, који ли је млађи;*[15]) *да се без правога*

[14]) Кад какав Милошев слуга, н. п. сеиз или подрумџија или кувар, помене, да изиђе из службе преко његове воље, он заповеди, те му се удари најмање 25 батина, па опет мора да служи. У оваким су догађајима сеизбаша Раић и подрумџија Ранко изели најмање по сто батина, и може бити још да служе! По овом примеру владају се не само Милошева браћа, него и други гдекоји чиновници, особито љубимци његови.

[15]) Отпре, док су били *кнезови*, мислило се, да би ваљало, да су најстарији чланови великога суда, као тобожњи Милошеви саветници, па нахијски кнезови, па чланови нахијских судова, па кнезови кнежински и сремски; но које што се кнезови сви (1830 године) назваше *капетанима* (да не би ни с именом *кнез* нико био налик на Милоша), које што се капетани за каку кривицу или без икака узрока мећу у нахијски или у велики суд, а чланови великога суда постају капетани или чланови нахијских судова, сад се управо не зна, ни ко је млађи, ни ко је старији. Има људи у Србији, који су *по неколико пута* све чинове и службе прошли и *натраг* и *напред*, па ни данас не знаду, шта су.* Кад се ипак каки акти (који су до сад само за Милоша грађени) на скупштинама потврђују, онда има и *исправника* и *сердара*, премда исправничке дипломе нема још нико, а сердарску једини Мићић у нахији ужичкој, и то највише спрдње ради; тако се чланови великога суда потписују и они, који *нису*, само да се чини ствар важнија.

* Било у концепту па избрисано: н. п. Јован Бобовац из нахије ваљевске *био* је кнез од кнежине, оборкнез нахије ваљевске, члан и президент суда нахије ваљевске, члан и президент суда Београдског, члан и президент великог суда народног, капетан капетаније Јадранске, дакле опет кнез кнежински, само под другим именом, и најпосле је, негде јесенас, као члан великог суда, умро у *путу*, идући болесан из Крагујевца кући.

узрока и без суда не може чиновник ни из службе истерати нити натраг у мањи чин повратити; да се нико не може натерати, да се против своје воље прими каке службе, и да сваки чиновник, кад му буде воља, може службу оставити.[16]) Ово би правило било потребно само за данашње стање чиновника, а како се чиновници у боље стање поставе, онда ће се слабо ко службе одрицати, а још мање примљену службу без особитих узрока остављати. А док се год ово не постави и не утврди, дотле се не може ни о законима ништа управо радити, како год што се не може кућа нити икака друга зграда начинити, док јој се најпре темељ не постави.

Па ову правицу и законе не треба народу само *обрећи*,[17]) него ваља на великој скупштини објавити и заклети

[16]) Кога год Милош избере за каку му драго службу, он се *мора* службе примити; а службе оставити по својој вољи не може нико ни из *каквих* узрока, баш ни рђавога здравља ради, докле год не стане умирати! Има људи (особито по нахијским судовима, где је плата мала, а човек везан за посао, и око Милоша), који би драговољно платили на годину онолико, колико они плате имају, па, кад би се могло, да живе *мирно* и *слободно* код своје куће и да гледају своје послове. Али кад се ко против Милошеве воље стане изговарати, да није за службу, он је толико безобразан, да му каже: „кад би могло бити, не бих ни ја служио“, не мислеће, да људе виде, да то није истина, и да он служећи живи царски и поред тога згрће небројено благо, а остали кад служе, некима пропада и оно, што су пре са својим трудом стекли, а неки, особито који су ближе око њега, живе као робови проклињући свој живот и час, у који су се родили, и цркавајући *путем* као марва.

[17]) Он је толико пута на скупштинама *јавно обрицао*, да ће се издати *закони*, и друго којешта да ће се поправити и уредити, па ништа! На скупштини у почетку 1830 године ја сам својим ушима слушао, кад је казао народу:

се, да ће се тако држати, и утврдити, да је онај сваки, био ко му драго, који би то погазио и преступио, непријатељ народа и отачаства, и да ће му се као таквом судити. И што се тако постави и утврди, оно ваља као највећа светиња да се држи и чува. И да би сви људи могли лакше ту срећу познати и вама за њу захваљујући по њој се владати, ваљало би то све наштампати, и свакоме селу по један егземплар послати, а и осим тога у свакој нахији дати на продају, да сваки човек који жели може купити за малу цену.

Може ко рећи, да ће Ваша Светлост с тим што изгубити, што ће правитељство поставити, и народу пристојну правицу дати;[18]) а ја мислим, да не само што нећете ништа изгубити, него да ћете ви добити више неко ико други. Кад сваки човек у народу буде сигуран са својим животом, с имањем и с чашћу, *онда* ћете *само* и ви бити сигурни с вашим животом, с вашим имањем и с вашом чашћу, па не само ви за живота, него и ваша деца наком вас; докле год ви имати власт свакога по својој вољи без икака узрока погубити, узети му све што има, или макар што од његова имања. и срамотити га, дотле и на-

„Изберите измђу себе људе, који ће остати код мене, да се гледају народни послови“ (као ђоја сенат да се састави, или нека особита скупштина код њега једнако да остане). И заиста остане неколико људи (истина све они, које је он хтео), но пошто два-три дана прозује беспослени, отпусти их, те отиду сваки својој кући, а он и народни послови остану, као и пре што је било.

[18]) Истина да је он често говорио, да су закони потребни у земљи, али му је опет кашто излетала реч, да је боље владати и управљати без закона, „јер, вели, онако се човек веже за хартију, па не може да чини ни зла ни добра“; и по свој прилици ово ће бити његово право и свагдашње мњење.

род*) има право, како му буде могуће, чинити од вас и од ваше деце, што му је воља.

У оваким догађајима нити се треба уздати у султанов берат, нити у оне народне акте и заклетве, а још мање у момке и у солдате и у *гарду*.[19]) Ето у наше време имамо у Европи примера, како народ збацује и прогони своје краљеве, којима је краљевство остало Бог зна од колико дедова; а камо ли у Србији, где сви људи знаду, кад сте ви били, као и они што су, и могу казати, да су вам они то господство и сву власт и право, које мислите над њима да имате, купили са својим трудом и с имањем, са својом крвљу и са својим робљем, и да вас они нису својевољно избирали него *на силу*, по вашој вољи, потврђивали[20]) (ја ово само наговешћујем Вашој Светло-

[19]) Још 1826. године почео је он неколико људи егзерцирати, као Европејске *солдаше* (премда нису имали једнаких ни хаљина ни пушака); а 1829. године слушајући из новина за *Руску гарду*, како се бије с Турцима, у почетку 1830. године изда писмену заповест, те и он из чиновничких и кметовских синова састави *себи гарду*. Чини ми се, да је у почетку одређено, да буде око триста гардиста, и обрицано је, да ће живети господски, и да ће од њих у напредак бивати сви чиновници; но не знам, јели их кад и пуно двеста састављено, и живе сви као и други солдати, проклињући своју срећу и једнако уговарајући да беже сваки својој кући, да се жене и да живе као и остала њихова браћа.

[20] Истина да Милош има неколико актова, у којима га народ избира за свога господара и управитеља; но где човек *мора* изабрати *оно*, *шта други хоће*, онде се у правом смислу не *избира*, него се за невољу пристаје и потврђује. Све најзнатније скупштине у Србији за Милошева владања састављане су само за то, да се он у чину и у господству своме потврди и утврди. Пред сваку

*) Било још у концепту па избрисано: и сваки члан народа.

сти, а ви боље од мене знате шта је народ, и како свако у оваким догађајима уме говорити, само кад власт добије)[21]; и где ви никако нисте сами прави господар од земље и

је скупштину Милош најпре преправио све оно, шта хоће да му се на скупштни избере и потврди, па кад се скупштина састане, он само пошаље међу тобожње народне депутирце кога од својих саветника и писара, те кажу, шта Господар хоће, и одма напишу, и пошто он одобри, потпишу. Тако он да је кад рекао, да се његов ат избере за митрополита Српскога, нико не би смео рећи, да је то срамота и грехота; само за *књаза* и управитеља свог никога другог, осим њега, не би смели изабрати, макар их он колико на то нагаварао и сам се одрицао, јер би све мислили, да их он вара и куша. — Чујући Милош из новина, да у Француској и у Енглији депутирци долазе на скупштину с пуномоћијама, пред Крагујевачку скупштину у почетку 1830. године у својој канцеларији напише пуномоћија и разашље кнезовима, те се раздаду онима, који полазе на скупштину; и да би било са свим по Француском и Енглиском начину, кад се депутирци скупе у Крагујевцу, пошаље своје писаре, те у великом суду она пуномоћија *ђоја* прегледају, и од људи поузимају натраг".

[21]) Он обично народ зове *стоком без репа*, која не зна, шта говори, него само онако пушта глас у ветар, и *неблагодарном кучком*, којој није вредно ништа (добро) чинити. Заиста је смешна и чудна ствар: човек који се родио у највећем сиромаштву, одрастао чувајући туђе козе и овце и свиње и говеда, 1804. године био сеиз код свога брата, а 1815. године није имао двеста дуката да избави свој живот из Турака, него их морао узајмити, с помоћу народа дошао данас до таквог богатства, да не само дукате на хиљаде просипа за сабље, за ножеве, за одело, и да све што му срце иште, него је више од сто ока зуката дао за сам свој наследствени берат, близу двеста ока дуката за села у Каравлашкој, поградио дворе по целој Србији, и живи као какав прави земаљски Бог; и опет народ зове *неблагодарним* и себе од народа *ненагрђеним!* За ту неблагодарност и ненаграду он је у Кра-

од народа, него имате над собом два велика цара, који не могу с једнаким срцем гледати, да се народ на владање ваше тужи. Што се пак тиче момака и солдата и гарде, ја мислим: Тешко оном владаоцу, који за то држи момке и солдате и гарду, да га чувају од његова народа! Владаоцу треба да је највећа обрана у његовој земљи народна љубав, задовољност с његовим владањем и уверење, да му (т. ј народу) по смрти његовој само горе може бити, а боље никако да не може.

Корист *правитељства* тако је велика и важна, како год и народне правице. Да је погледамо само с ове три стране:

а., Данас у Србији правитељства, у правоме смислу ове речи, нема никаквога, него сте цело правитељство ви сами: кад сте ви у Крагујевцу, и правитељство је у Крагујевцу; кад сте ви у Пожаревцу, и оно је у Пожаревцу; кад сте ви у Топчидеру, и оно је у Топчидеру; кад сте ви на путу, и оно је на путу; а да ви сутра, сачувај Боже, умрете (које једном мора бити), умрло би и правитељство, па онда који би био јачи онај и старији. Управо сад да вам кажем; ја сам, док сам био тамо, кад сте се год Ваша Светлост што разболели, мрео од страха, да не умрете, јер знам шта би онда могло бити и од ваше фамилије и од ваших пријатеља и приврженика.

б., Кад би се у Србији правитељство поставило, онда би Србија добила пристојно и потребно поверење и код држава и код приватних људи,[22]) јер би правитељство

гујевцу на скупштини 1830. године јадни народ, којим управља и располаже, као сопственом својом стоком, јавно корио и готово *псовао*.

[22]) Милош је тако непостојан, лажљив и вероломан, да се човек ни на каку његову реч, ни заклетву, ни уредбу (да ће постојана бити) ослонити не може, нити му ико, ко

најпре добро размислило, шта ће обећи или учинити, а кад би што обрекло или учинило, онога би се тврдо држало (по оној народној приповести: „Царска се не пориче“ које се не каже само за *цареве* него за све владаоце и за правитељства); онда не би потребно било докторима *обрицати* по 600 талира на годину [23]) (па опет слабо који

га познаје, ишта верује без невоље. Кад каку нову уредбу постави, његови дворани обично говоре између себе, да ће трајати до *прве менг.*

[23]) Лекари Милошеви још из почетка (како их је — чини ми се 1819. године — почео имати) имају на годину 600 талира (1200 сребрних форинти), које плате до сад никакав други чиновник није имао, осим Милошеве браће. Но то је лекарима само *обречено* за цело, а слабо се коме потпуно исплаћивало, н. п. ја се опомињем, да га је 1821. године оставио неки Грчки лекар, Александриди, што су му почели плату преко погодбе умањивати; кад се који истера из службе, слабо се кад исплаћује за оно време, од како је плату примио; а и доктор Пантелин је дошао на глас те велике плате, па му се сад не плаћа више, до по 30 талира на месец. — Али ни за каку плату код Милоша није дужност лекарска само, да му дође по једном или по два два пут на дан, д видн, је ли здрав, и да га лечи кад је болестан; него мора сваки дан пре зоре устати, и читав се дан око њега налазити (и то понајвише *на ногама*), тако да по својој вољи нити може лећи ни устати; мора јести оно што Милош једе, и пити шта се предањ донесе; мора кашто и јеменије Милошу окренути и на нога навући; кад Милош неће да се говори он мора ћутати, и кад Милош хоће да се говори, он мора говорити ако му се и неће; мора помагати, с другим људма (и с највећим пријатељима својим) спрдњу збијати, а често слушати, да се и с њим самим спрдња збија; ако му Милош заповеди, ни с највећим пријатељима својим не сме се мешати ни разговарати; и преко свега тога Милош га може, кад му год падне на ум, без икаква узрока, из службе истерати, он пак сам не може ласно ни с узроцима, а без псовке и срамоте никако, службу својевољно оставити.

без невоље хоће да дође), него би по објављењу правитељства на одређене уговоре дошло у Србију доктора колико год треба по 300 талира, и били би много задовољнији него ови данас с обречених 600 талира. [24]) Тако би исто онда и осим доктора дошло у Србију и без позивања много поштених, знатних и корисних људи од свакојаких редова; а сад, као што сами катшто кажете, долазе понајвише пропалице, скитнице и очајници, [25]) који на

[24]) Ја мислим да би сваки Европејски лекар волео за 300 талира служити, као што се обично у Европи служи, него за 600 талира онако, као што је горе казано да се служи код Милоша.

[25]) Једанпут је Милош, расрдивши се нешто на свог секретара Димитрија Давидовића, казао: „Ја нисам срећан да ми дође какав поштен човек, него све којекаке скитнице и пропалице.“ И он нигда није казао правију истину, од тога; јер између осам његових бивших и садашњих секрекретара само би се *Лаза Теодоровић*, који се родио у Србији, и *Алекса Поповски*, који је као ђачић из Мађарске пребегао у Србију, могли извадити, а од осталих шест тројица су (*Аврам Петронијевић*, *Димитрије Давидовић*, и *Цветко Рајовић*) праве пропалице (и уз то још Цветко скитница светска), а тројица (*Павле Теодоровић*, *Сима Урошевић* и *Стефан Радичевић*) *злочинци* (Verbrecher), који су за злочинства своја у тавницама и на робији бивали! А и осим секретара нису много бољега карактера ни они туђоземци, који су из Турске Милошу у службу дошли, као н. н. *Ђорђије Ћелеш*, *Панта Аци-Стоило* и т. д. И при свему томе Милош оваке људе воли употребити у сваки важнији народни посао, него н способније од њих земаљске синове. Од Ђорђија Ћелеша није било луђега чиновника (а може бити ни *неваљалијега човека*) у Србији, и он опет не само што га је 1820. године, као народнога посланика, послао у Цариград с кнезом Павлом Сретеновићем, него је у послу још старији био од овога. Било је људи, који су Милошу 1830. године наговешћивали, да је приличније послати у Петерсбург два

другом месту или никако, или онако, као у Србији, не могу да живе,[26]) па ни они нису задовољни *(јамачно* има тамо људи, који су Вашој Светлости дошли без једне паре, па сад броје — своје — дукате на хиљаде; но будући, да их не само не могу по својој вољи уживати, него их морају крити, као гуја ноге, зато би одавно пребегли на ову страну, само кад би се могли са свим имањем својим измакнути, и кад се не би надали, да ће се тамо што на скоро *преокренути*, а они у том да ће, улагајући се око Ваше Светлости, још коју хиљаду закачити).

в., Најмудрији владалац, који је макар све време своје младости провео учећи се владати, опет не може, као што треба, *сам* државом управљати, једно зато, што је за једног човека тешко и једнога малог села *свим* пословима управ-

---

најпростија сеоска кмета, него *оне* његове секретаре (Аврама Петронијевића и Цветка Рајовића); али ништа није помогло. Тако и у свима осталим важнијим, особито *иностраним* пословима или су сами његови секретари и остали онаки туђоземци, или су у друштву с којим рођеним Србином, који опет од њих, као од његових шпијуна и особитих пуномоћника и поверсника, не сме ни бела зуба помолити. него мора све одобравати, како они за право и за добро налазе. Готово би се могло рећи, да Милош управо признаје, да ради против народне користи, па зато има веће поверење и у најгорим туђоземцима, него у људма оданле из народа. Па и између самих оваких туђоземаца што је год који луђи, неваљалији и подлији, то га они више воли и радије у службу употребљава. По овоме истом правилу он и земаљске чиновнике разликује; што је год који паметнији и поштенији, и што с народом лепше у љубави живи, то он на њ више мрзи, и више га гони; а што је год који луђи и неваљалији, и што су људи с њим незадовољнији, то га он више воли и брани.

[26]) Ја не знам ниједнога, који је до данас дошао у Србију *без невоље*, осим *Јована Гавриловића*, садашњега секретара Српске депутације у Цариграду.

љати као што треба, а камо ли читавом земљом и народом;[27]) друго, што „четири ока боље виде него два;“ а треће, што је и најмудрији и најученији владалац опет *човек*, подложен свим страстима и слабостима људским; па би могао у љутини или у каквој другој овакој страсти коме криво учинити, или по атару на општу и на своју штету, а на особиту своју срамоту, дати коме онаку службу, која није за њега, на пример: могао би поставити јежа, да носи хитне књиге и гласове; или курјака да чува овце; или магарца да суди о врани и славују, које од њих двога лепше пева и т. д.[28])

---

[27]) Милош, који *не зна ни читати ни писати*, не само што без икака питања и с киме саветовања управља по својој вољи *свим* пословима *политичним*, *судиским*, *финанцијалним* и *економическим*; него заповеда и у *цркви*, кад ће се и како звонити, и како ће се летургија служити, и у *школама*, ко ће, шта, и како учити; и најпосле *цензурира књиге*, и заповеда списатељима *како ће књиге писати*!

[28]) Н. п. Под Турцима нигде није могао бити онај човек кнез, који је макар један дан био *хајдук*, а за Милошева је владања *Марко Штитарац*, који не само што је за Кара-Ђорђијина и за Сулеман-пашина времена хајдуковао, него до смрти своје ништа друго није био, до хајдук, био кнез и над Мачвом и над Поцерином. — *Пешар Лазаревић* иначе *Цукић* (гледај 38), који не само што је за Кара-Ђорђијина времена био *чауш* код војводе Павла Цукића, и носио лисичје репове за капом, него ни сад није способнији ни за што друго, био је по Милошевој наредби *пуномоћни* (готово *самовољни*) Београдски судија и управитељ. — *Пашу Аџи-Стоила*, скитницу и пропалицу из Маћедоније, човека више *луда*, него *сулудаста*, поставио је 1829. године не само првим чланом магистрата Београдскога и особитим трговачким судијом, него му још препоручио све послове, које би Земунска Австријска власт са Србијом имала. — Од три садашња

Кад би се *чиновницима* дала пристојна правица, онда не само што би садашњи чиновници с радости служили, захваљујући Богу и вама на својој срећи, него би се сваки трудио и децу своју дати на науку и преправити за чиновнике; а сад видите сами да многи најзнатнији чиновници воле дати своје синове на занат и у трговину, него да се преправљају за чиновнике;[29]) и своје кћери воле дати макар за каке ћифте, него за чиновнике.[30]) Ваша Светлост држите се, да нисте мањи од књазева Каравлашких и Кара-

---

Београдска Српска учитеља, које је све Милош изабрао и поставио, један *(Миша Ресничанин)* не зна у правоме смислу *ни читати ни писати;* други је *(Коста Зака*, родом Цинцар) пропалица и скитница светска, који у свом веку нигда није ни мислио бити учитељ; а трећи *(Тома Солар*, родом Грк), не само што је пропалица, и није нигда мислио бити учитељ, него је за *злочинство* своје био *на робији* и т. д.

[29]) Н. п. Кнеза *Милете Радојковића* (гледај 5) један је син терзија и трговац; *Вучића Перишића* (гледај 35) син учи ћурчилук у Крагујевцу; — из народних песама познатога Јандранског војводе, *Антонија Богићевића*, син, Милош, рођени брат жене Милошева брата Јефрема, прекрасан младић, који не само Српски зна писати боље од многих Мелошевих секретара, него разуме и Немачки језик, тргује у Шапцу марвом и ракијом; — и Милошевице је по оцу рођени брат, Гаја (гледај 9), у Београду терзија и трговчић и т. д.

[30]) Н. п. Мало пре поменути Вучић Перишић дао је своје две кћери за последње трговчиће Београдске; — *Димитрије Ђорђијевић, бивши* Милошев побратим и оборкнез нахије Јагодинске, а садашњи *капетан* у Јагодини, дао је своју једину кћер у Београд за трговца; — Две свасти Милошева брата Јована удате су за трговце, једна у Београд а друга у Чачак; — *Павле Радомировић* (гледај 40) никако за живота свога није хтео да да своје ћери за чиновника; — а и сам Милош (може бити признајући, да његови чиновници нису ништа) није хтео свје кћери

богданских, а чиновници Ваше Светлости према чиновницима оних књазева и земаља нису ништа друго, него просјаци и робови. А да оставимо и Каравлашку и Карабогданску, него да узмемо Турке, који се у Европи још држе за варваре, каке су постојане уредбе за њихове чиновнике? Ја нећу Вашу Светлост поредити са султаном, а ваше чиновнике с рицалима и с везирима и с осталим султанским и државним чиновницима, него да речемо да сте ви као какав паша учтуглија (а јамачно сте већи) а чиновници ваши као чиновници у пашалуку његовом; па ни овде да не спомињемо како господски живе ајани или војводе, кадије, везирев азнадар, диван-ефендија и многи други државни и везирски чиновници, него да узмемо у Београду, где су Турци власт и господство поделили са Србима, Садик-Ефендију, који је само ђумручки писар, како по Београду јаше на ату и живи лепше и боље него сви чиновници Ваше Светлости!

Бољари или великаци земаљски (каквих у Србији данас других нема осим чиновника) представљају народ, па кад је њима добро, онда и владаоца себе ради чувају, бојећи се, да с њиме не би своје добро изгубили; а кад немају шта изгубити, онда желе промену макар каку, надајући се, да ће им боље бити.

Осим тога, чиновници су свакоме владаоцу и правитељству тако потребни, као орлу крила или човеку руке. Зато су се сви паметни владаоци и правитељства свагда старали и сад се старају, да вредне и достојне чиновнике, који су њихова највећа срећа, са свачим задовоље, и с богаством, и с чашћу и са славом, да ништа желети не би имали, него само да би им се боље милило верно и поштено

дати ни за кога у Србији, него их дао у Мађарску, и то другу истина за спахију и племећа Мађарскога, а прву за најпростијега свињског трговца у Земуну.

служити. Тако су постали различни чинови, ордени, пензије (како чиновницима гдекојим за живота тако и фамилијама по смрти њиховој) различни поклони (и у покретним и у непокретним добрима), споменици по смрти, као н. п. у Русији Суварову, Румјанцеву и тако даље. — Истина да је на свету бивало људи, а може бити да би се и сад где по који нашао, који би само користи ради отачаства својега служили, не гледајући што им се служба *наопако* наплаћује; али обично како поштен чиновник опази, да га његов владалац или правитељство достојно не почитује и не уважава (а камо ли да га *навалице срамоти)*,[31]) он већ не може имати праве воље служити, него или ће гледати службу да остави, ако икако без ње живети може, или ће, ако без службе никако живети не може, у напредак служити као од беде, само плате ради. Што се пак тиче наследствених чинова и господства, ја заиста нити сам кад био, нити сам данас велики љубитељ тога обичаја у државама;[32]) али ми се чини потребно, напоменути овде Вашој Светлости, да не знам, има ли данас игде на земљи кака држава, у којој је *само владалац наследствен, а остали нико да нема ништа ни за живота поуздано*, а камо ли

---

[31]) Како Милош опази, да који од његових чиновника, или макар ко у подручју његовом, или каку част у народу задобије, или само мисли, да је има, он одмах измишљава свакојаке, и *најподлије*, пачине, докле га не осрамоти и не покаже му, да ни он, ни његова част није ништа. (Гледај 5).

[32]) Године 1830. запита он мене једном у Крагујевцу, шта мислим ја, треба ли у Србији да буду наследствени племићи. Ја му одговорим, да у свима оним државама, где је управитељ наследствен, обично има и племића наследствених, и да се то управитеља ради, држи за потребно; тако и у Србији ако се по његовој жељи уреди, да управитељ буде наследствен, ваљало би да буде и племића на-

наследствено; и да ли може бити тврда и дуговечна така држава? Хоће ли, и могу ли људи допустити, да један има *све*, и власт, и господство, и богатство, и част и славу; а други нико да нема ништа? А ко то *на силу* притисне и присвоји, он мора једнако у страху живети, јер сила до века не може трајати, а што се год на силу узме и држи, то свак има право на силу и преузети. —

Кад би се ово, што је до сад већ назначено, *одмах и савршено*, као што треба, могло уредити. онда ми ништа више овде не би требало говорити, јер би правица задовољила незадовољнике првога реда, а правитељство другога. Но будући да је слаба нада, да се то тако *одмах и савршено*, може учинити, зато ћу да назначим, шта још мислим да би поред тога ваљало чинити. И тако:

2. — *Ваљало би укинути кулук и ни од кога ништа не искати забадава.* Како год што се у историји спомиње, да су негда Срби од Ниша и од Смедерева ишли у Једроне и у Цариград, те султану косили сено, тако ће се спомињати, да су људи из Ужичке и Сокоске нахије долазили, те косили Вашој Светлости око Крагујевца и око Београда, и да су Крагујевачки, Београдски и Пожаревачки трговци и мајстори морали затворати своје дућане,

следствених. На то ми он у онај пар не каже *ништа*, али после неколико дана преко других прекори ме, да сам ја то себе и своје деце ради тако одговорио.*)

*) Били у концепту на непреписано у препису још: И он је себи са свим друкчије правило у овоме догађају поставио: што је год који већи и заслужнији чиновник, то он више гледа да су му деца, по смрти његовој, *ништа*. По овоме је правилу славнога Мачванскога војводе *Стојана Чупића*, син био прост сељак, и најпосле је морао пребећи у Митровицу, где је у највећем сиромаштву, као просјак, умрео; тако синови Вујичини, којих отац не само што је за Кара-Ђорђијина времена био између првих и најзаслужнијих старешина, него је и с Милошем 1816. године власт у Србији делио, лишени готово свега имања, морају да беже по другим државама и т. д.

па са својим калфама и са шегртима и са свима осталим кућанима ићи, те купити сено Вашој Светлости. — Лане су се код магистрата нахије и вароши Београдске тужили кметови из селâ по путу између Београда и Крагујевца, да момци Ваше Светлости, кад коме сустане његов коњ или га жали, он га остави у механи да се о сеоском трошку храни, а узме из села коња, чијега пре нађе, па кад и овај сустане, а он узме другога, а овог остави макар где, тако, да човек мора изгубити по неколико дана док свога коња нађе. Па ово не само што чине момци Ваше Светлости, него и Гаја рабација кад вуче (јамачно под кирију) из Крагујеваца азну у Београд, или из Београда у Крагујевац каке ствари Ваше Светлости, изгони по селима волове, псјући људма оца и матер и говорећи: „Ово је Господарско, ако смете не дајте волова, него нека стоји овде на путу.“ У исто време, кад су се кметови из поменутих села за то тужили, капетан је Голуб казао, да су Грочани због таких догађаја готово сви коње испродавали. Ја сам, колико је могуће било, трудио се ове све тужитеље ублажити, уверавајући их да се то чини без знања Ваше Светлости, и обричући им да ћемо Вашој Светлости јавити, и да се у напредак то више неће догађати; и заиста сам после предлагао, да вам се то јави, но остало друштво моје, коме су таки догађаји од пре боље познати, казало је, да се то не сме чинити. Лане се говорило да сте Ваша Светлост наумили, да уредите, да се никоме другом од чиновника не кулукује до само вама, но по моме мњењу то би за вас било још горе, јер сад народну мрзост и незадовољство због кулука делите с чиновницима, а онда не само што би све спало на саме вас, него би се с чиновницима незадовољници још умножили.

Дакле ја мислим, да би најбоље било, да се кулук осим општинске користи и потребе (на пример: градити

путове, ћуприје и т. д.) и давање конака[33]) и дочекивање путем укине сасвим. Па ко куд путује нека се стара, на чему ће путовати и како ће се хранити; ко путује државним послом, оном држава нека да потребни трошак, као што се и по свој Европи чини н. пр. куриру се да, што му треба на трошак до одређенога места, па он плаћа путем све, као остали људи, а тако су већ и Турци почели с њиховим Татарима. Вашој пак Светлости да се у име кулука и у име давања конака и дочекивања путем, одреди пристојна накнада у новцима, па кад вам каки посленици требају, нека их одређени ваши чиновници траже за новце, као и остали људи, а кад куд путујете, опет нека вам ти чиновницп готове конаке за новце. Кад би се овако уредило, онда би и они људи, међу којима седите, и они око путова, куд често пролазите, држали за највећу срећу, што онде седе, као што сад понајвише држе за несрећу.

3. — Ваљало би уредити *школе*. По моме мњењу Србија данас нема ни у чему већег недостатка ни веће нужде и потребе, него у људма способним за народне службе.

---

[33]) Како Милоша, кад путује по целој земљи, тако и капетане по њиховим капетанијама, дочекује и храни народ о своме трошку. Кад Милош лане у лето дође на Топчидер са свима знатнијим чиновницима, не деси му се на вечери (у *његову* двору) земичака ни лепа белог вина, зато сутра дан дозове к себи Београдске кметове и магистрат, те их све јавно испсује и изружи, што се грђе могло, и заповеди им, одмах да набаве све, што год треба. Ово је било око десет сати у јутру, а у вече је већ било доста не само земичака и телећега меса и свакојака вина Сремачкога, него и *Шампанскога* (кога је бутела у Београду 13 цванцика) толико, да су га и они, који око астала послужују, пили, колико су хтели. И по том свагда како се чује, да Милош иде у Топчидер, Београдски кметови одмах у Земуну наручују земичке, телећину, вино, и остало, што треба.

Ја не презирем ни Мићића[34]) ни Вучића[35]) ни Стојана Симића[36]) ни Амиде[37]), ни Пере Цукића[38]) и Милосава Лаповца;[39]) то су све људи, који би се могли корисно употребити на послове пристојне њиховим способностима, и

[34]) *Јован Мићић*, старешина нахије ужичке, врло прост и мало ћанут, али приличан јунак, а још већи силеџија.

[35]) *Вучић (Тома) Перишић*, из нахије Крагујевачке из села Вучковице. Првих година Милошева владања био је код њега први момак, по том кнез Гружански, па „шеф књажевачке гарде и оберсердар", а сад је президент магистрата нахије Шабачке. Он је велики јунак, али је поносит, бесан и прави крвопилац људски; као кнез Гружански не само што је без икака узрока отерао своју жену, с којом је пород израдио и кћери разудао, па се венчао с другом, која има жива мужа, него је своју стару мајку везао за шљиву, па је својом руком тукао.

[36]) *Сојшан Симић*, гледај 4.

[37]) *Амица (Сима Милосављевић)*, из нахије Рудничке из села *Пасшрме*, по чему се и *Пасшрмац* зове. За Кара-Ђорђијина времена био је барјактар и *ђелаш* код војводе Антоније Пљакића; кад Милош 1815. године устане на Турке, био је код њега барјактар, по том буљубаша над момцима, а сад је као економически надзиратељ у двору. Због шале, спрдње и потпрдице он је готово као *чауш* у двору Милошеву и саветник у многим најважнијим делима, и има код Милоша власт и слободу говорити, што нико други нема. Као прост човек има (или управо рећи *имао* је негда, или *имао* би) здрав [разум], али срца ни душе нема ни мало.

[38]) *Петар Лазаревић* или *Цукић*, родом од некуд из нахије Крушевачке, за Кара-Ђорђијина времена био је *чауш* код војводе *Павла Цукића* (по коме је и он тако прозван), по том код Милоша момак и чибукчија, па Београдски кнез, а сад је капетан Карановачки.

[39]) *Милосав Лаповац*, из нахије Смедеревске из села *Лапова*, био је негда Кара-Ђорђијин момак, а за Мило-

који као и многа друга браћа према њиховим заслугама заслужују част и поштење; али се према данашњем веку с таким људма не може (као што се није могло ни с чиком Радомиром ни с кнезом Васом[40]) ни најуређенија држава управљати, а камо ли неуређена уредити, (а управљати онако као што су Турци управљали или у нечему мало и погоре, то нити је за народ какав добитак, нити за управитеље част).

Србима рођеним и наученим изван Србије (у Австријским државама) овај недостатак не може се накнадити, осим осталих узрока, једно зато, што они у народу не могу имати правога поверења, а друго, што они нису учили оно, што за Србију у данашњем стању треба. Зато сам ја 1820. године највише ради тога из Беча у Србију дошао, да би се људи за службу преправили.

Ја сам предлагао, као што је Вашој Светлости врло добро познато, да скупимо по народу изабране момчади, од 15 до 20 година, која знаду по мало читати и писати, па с њима да се почне *велика школа*, у којој би три паметна и способна учитеља за три године предавали *општу Историју овога света*, *Географију*, *Штатистику*, *Српску Граматику*, *мало већих рачуна*, *мало реторике*, *мало о законима*, *мало историје јестаственге*, *мало логике*, *Физике* и т. д. Тако би она момчад после три године била способнија за сваку службу у Србији од многога, који је у Пешти свршио 12 школа. А које би се од ове момчади

шева владаља бивао је главни и сремски кнез у нахији Смедеревској, сад пак мислим да није ништа. Мало је ћанут и врло је прост човек. Гледај 45.

[40]) *Павле Радомировић* и кнез *Васа Поповић* били су два прва Милошева саветника, који су обојица у месецу дана (први око половине Дек. 1831. године, а други 17. Јануара 1832. године) на *путу* умрли.

показало, да има особити дар и вољу к науци, они, мислио сам, да се о државном трошку пошаљу у Европу даље да уче науке и језике. За мање пак школе мислио сам, да се мало по мало на Српском језику начине школске књиге, по најбољему Европејском начину, које би по том могли примити сви остали Срби, како по Турским тако и Австриским државама. — А да би ово све лакше било учинити, и да би слава Ваше Светлости била сасвим савршена, мислио сам, да најпре Вашу Светлост научим читати и писати, по том да начинимо неколике књиге за Вашу Светлост, па неке да вам се у одређено време читају, а неке сами на беспослици да читате. — Да овде не спомињем Карла Великог, који је као краљ и ожењен научио читати и писати, него кад је то могао Миленко у Одеси и Вујица[41]) у Цариграду, обојица старији од Ваше Светлости, заиста би и Ваша Светлост могли много лакше и брже од њих обојице. — Но како су се моји ови, као и многи други, родољубиви планови покварили,[42]) то је све Вашој Светлости познато, нити је овде сад место о том

[41]) *Миленко Стојковић*, бивши за Кара-Ђорђијина времена комендант нахије Пожаревачке, пошто је изишао из Србије, научио је у Русији, као човек око 50 година, тако читати и писати, да сад и писма пише. Исто је тако научио *Вуица Вулићевић*, бивши за Кара-Ђорђијина времена комендант, а по том обор-кнез нахије Смедеревске, у Цариграду као Српски посланик (од год. 1820—1827).

[42]) Осим овога, што је за школе овде казато, и осим школе по начину Белла и Ландкастра, коју сам ја сам собом хтео почети, ја сам још онда наваљивао, да се начин правитељства одреди, правитељство да се постави, и штогод закона да се састави и изда. и то све према ондашњим земаљским приликама; но то је све било у залуд. Којекако га наговорим, те почне једну недељу дана учити читати (и да је још само једну недељу учио, знао би како се чита), но његови саветници одврате га, доказујући, да

говорити. — Године 1830. ја сам највише учинио, те смо г. Исаиловића довели у Србију, да би се Велика Школа почела, и тобож се у почетку 1831. год. почела (даклем на 10 година после мога плана), али до данас још никако напретка у њој нема: оно неколико деце, која су лане ишла, тобоже у прву, школу, иде и ове године у ону исту, и учи оне исте науке, и ако се правитељство тако узастара о томе, као и досад, ни до године неће бити друкчије.[43]) — Пре 12 година била би доста једна така велика

је боље, што не зна читати и писати, и да се сад није вредно око тога мучити, кад има сила којекаких беспослица, који то знаду, па им не помаже, него код њега службе траже; а кад се он с њима у томе сложи, онда ми прота *Жујовић*, један од првих ондашњих његових љубимаца и саветника, јавно запрети, да се више не усудим спомињати, да Господар учи читати и писати. За школе пак, и за правитељство и законе кажу ми, да томе онда још није време, а један пут он, Милош, за асталом, као у шали, каже управо, *да је боље владати и управљати по својој вољи, него се везати за хартију*.

[43]) Кад је Исаиловић (бивши преперандски професор у Сомбору) 1830. године у јесен у Србију прешао, и са мном у Пожаревац дошао, Милош врати мене са својом фамилијом у Београд, а њега одведе у Крагујевац, обећавши ми на растанку да ће он из Крагујевца расписати по свим нахијама, да се онде пошаљу момчад, која знаду читати и писати, па ће онда дозвати и мене овамо, да се из њих нови ђаци изберу, и велика школа да се уреди и почне. Но то све буде *само речено*, а момчад он нити скупи, нити мене у Крагујевац позове, нити се школа онамо почне, него, чак после неколико месеци дође Исаиловић у Београд, и онде узевши неколико *деце* из обичне школе, почне тобожњу велику школу *сам*, како је знао и хтео. Но и при том да га оставе на миру, опет би ишто могло бити, него га ујарме, да поред овог учитељства учи Милошеву децу Француски и Немачки, које одма постане његов главни посао, а велика школа остане као узгредица.

школа у целом подручју вашему; досад би већ четири реда ђака из ње изишло; да у сваком реду, с једнога на друго, није више било од 20 — опет би свака наија имала по неколико способних људи, нити би и сад било потребно за писаре, за учитеље и за свештенике примати овостранске којекакве скитнице и пропалице. Сад пак, према данашњему стању Србије ваљало би уредити таке три школе, једну у Шумадији, другу доле преко Мораве, а трећу горе преко Колубаре, а осим тога и једну праву гимназију, а по том мало по мало и лицеум и универзитет.

Но ко ће то све уредити? Исаиловић је истина данас из реда најучевнијих Србаља у Мађарској, и могао би у Српском Универзитету бити професор различних наука. Али да се Српске школе поставе и уреде као што би управо ваљало, ја мислим да би требао какав Шаффарик или Ранке.*) Но док се у Србији не постави и не утврди пра-

После неколико месеца Исаиловић се с Милошевом децом дигне у Крагујевац, а школа неколико недеља остане сама. У јесен 1831. године буде у школи тобожњи егзамен, но деца не пређу у другу школу (нити је учитељ за њу био преправљен), него и ове године почну учити оно исто, што су и лане учила; пролетос пак око ускрса отиде Исаиловић с Милошевом децом сасвим у Пожаревац, а у школу на његово место дође други (подобро ћанут) учитељ из Новог Сада, који сад управља великом школом по својој вољи. — (Исаиловић је после неколико месеци отпуштен од Милошеве деце и враћен у Београд, но више није учитељ, него су му у типографији дали некакву службу).

*) После овога било у концепту па избрисано: Истина да су оваки људи као Ш. и Р. и у Европејским државама ретки, и није им за невољу, да по Турској срећу траже, али опет кад би Србија имала правитељство, на кога би се уговоре могао човек ослонити, ја мислим да би се више части и славе ради какав нашао, ако не за свагда ту да остане, а оно барем за десетак година. Но она коме би се црепо-

витељство, дотле нити ће се таки људи моћи у Србију ласно довести нити би се могло од њих правој користи и напретку надати, баш и да би се нашли и довели. И за саму децу Ваше Светлости, ја мислим, да би сад боље било да се васпитају у Пажеском Корпусу у Петербургу, или макар где у Европи; јер би на сваком месту што боље научила него што ће у *данашњим приликама ту* научити.[44])

[44]) Да су им макар каки учитељи, опет у данашњим опстојатељствима у Србији (у друштву са Стојаном Симићем и осталим онаким дворанима) више зла, него добра морају научити. Старији је син (и наследник) Милошев, *Милан-Бег*, коме ће бити 13 година, већ тако покварен, да ништа од њега бити не може: већ пружа руку првим чиновницима, те га у њу љубе, а он их људски ни погледати не уме; како му се најмање што против воље догоди, прети, да ће ударити 50 батина или главу одсећи; а ја сам га лане у Београду гледао и слушао, како се маторим људма и чиновницима у очи подсмева и спрдњу с њима збија. Ја сам 1829. и 1830. године говорио Милошу неколико пута, да се изабере неколико чиновничке и других знатнијих људи деце, па да се с његовим синовима пошаљу у Петерсбург на науке; но све узалуд.

ручило по налогу В. Св. да оваке људе тражи, морао би таке људе врло добро познавати, да не би место Шаф. или Ранка довео у Србију каквога Вујића.

На истом месту било је још па избрисано: Осим земаљских великих школа људи би се могли још преправити и на овај начин, да се деца пошаљу у Европу на науку, као што су из Грчке послати у Париз и у Минхен. Но у Србији данас мало људи има, који би своје дете о свом трошку могли и хтели у друге земље на науку послати; министри В. Св. може бити да би казали, да ни земља то чинити не може: а Срби нису у Европи тако познати као Грци, да би им икоја друга Европејска држава децу примила о свом трошку да их учи, осим Русије за коју мислим да им ту милост не би одрекла. В. Св. је познато, да сам ја о томе 1829. године особито говорио; и сад мислим, да би врло добро било, да се барем дваестина деце изабере и пошаље у Петербург на васпитање. Истина да би за данашње стање Српско много боље било, децу ту у земљи научити; али би опет боље било *игде* него нигде.

Да учени људи буне подижу противу правитељства, тога се ни мало не треба бојати, ни зато школе презирати и њихову уредбу одлагати.[45]) Ја мислим да се учени (који морају бити и *добри*) људи мудрој и праведној власти, најрадије покоравају, јер они знаду, да друштво људско без власти бити не може, и да сви људи не могу бити ни цареви, ни краљеви, ни кнезови, ни чиновници, ни богати, а на неправедну власт устају и најпростији људи. О томе не треба тражити примера на далеко: нити је наука подигла Србе на дахије, ни вас на Сулејман-пашу; а и међу онима, који су се противу Ваше Светлости бунили, ако има један који је знао читати, заиста има тројица који нису знали; па и сам Милоје Ђак, који се тамо узима за пример, да учени људи буне подижу, и да школе не требају, толико је од праве науке, о којој се овде говори, имао у глави, колико што има Амица или Милосав Лаповац. — А да рекнемо баш, да је истина, да учени људи пре познаду неправду, него неучени, и да им је она несноснија него њима, и да људи сами од себе, (док им ко не покаже), никако не могу научити неправду познати, и зло од добра разликовати; али Србија није сама на свету

---

[45]) Будући да је *Милоје Ђак*, који је у почетку 1825. године с нахијом Смедеревском био устао на Милоша, знао помало читати и писати; зато се онда у двору Милошеву говорило (а може бити и сад да се мисли), *да школе не требају накако, јер учени људи буне подижу против свога правитељства.* Милисав пак Лаповац предлагао је јавно у то време, *да се побију сви који знаду читати и писати*: а кад му је неко рекао: „Па шта ћемо без писара? како ћемо купити порезу, и јављати један другоме којешта?“ Он одговорио: Порезу ћемо резати у рабош, а кад имам што коме да јавим, ја ћу му по момку послати јабуку — и поручити му оно, што имам да му јавим. —

или ограђена од осталог света, него је одовуд само Сава и Дунав раздваја од Австријске државе и од Каравлашке, из којих земаља људи једнако иду по њој, као и из ње по њима; с те отуд стране подиже се Грчка са Француском слободом, а ето и сами Турци, који су и досад, имајући неки (макар какав) *постојан* ред, били много уреднији од Србије, уређује се од неколике године без престанка по Европејском начину,

Тако ако сте Ваша Светлост ради да вам се људи у Србији не буне, ја мислим, да за то слабо помаже бојати се школе и наука; него би требало: *прво*, дати свакоме пристојну правицу и земљу тако уредити, да паметан и поштен, човек по здравом разуму судећи ништа боље желети не може; а *друго*, старати се, што је год више могуће, да се људи обогате; јер смо у почетку буне на дахије (1804. г.) видели, да су буни најрадији били они, који ништа нису имали, а који су иоле што имали, они су се (и у самом оном превеликом зулуму) из петних жила трудили, да би буну смели и утишали; и по свој прилици тако бива свуда, јер који нема шта изгубити, онај се у свакој промени и буни за цело нада што добити, а који што има, без велике невоље није рад имање своје на коцку метнути.*)

*) После овога као четврта тачка било па избрисано: 4. Како ради уредбе свију под 1. и 3. поменутих ствари, (т. ј. народне правице правитељства и школа), тако и због различких других узрока, ја мислим да би врло добро било, да се молите Русији, да би послала свога конзула у Србију. У таковом догађају нипошто не би ваљало искати по имену тога или онога, само би се могло додати, да би ви најволели, кад би био прави Рус, а никако да не би био Србин, ни Грк ни Бугарин ни Влах. — Истина да може ко рећи; „Шта ће нам конзул у земљи, да шпијуни?“ Но ја мислим, да Руси и без конзула знаду, шта се год зло у Србији учини, а што се добро чини оно не треба ни крити. Тако би боље било чувати се од злих дела него их узалуд крити.

4. — Кад ваља да је сваком човеку слободно своје приватне послове по својој вољи радити, тако би се могло рећи, да је и Вашој Светлости са својим новцима слободно трговати; но будући да трговање Ваше Светлости може другим људма, а особито трговцима, бити на штету, или само може дати повод, да људи о вама зло мисле и говоре; за то бих ја рекао, да Ваша Светлост не тргујете ни чим никако, ни сами нити и с ким у ортаклуку.[46]) Вашој је Светлости добро познато, да се Младену ништа тако за зло није примало, као трговање и ортаковање; а

[46]) Не само што је Милош од неколико година ортак са свима знатнијим марвеним, а особито свињарским трговцима, него је с некаквим Чивутима из Каравлашке и *солану* трговину са свим себи присвојио, тако, да други нико не сме соли ни од куд у Србију донети (а ко би се ухватио да је донесе, онај не само што мора со изгубити, него још и глобу платити и кажњен бити). И сваки му дан трговина све милија бива. Од пре је био само ортак са свињским трговцима, а сад не само што *сам собом* свиње купује и продаје, него се приповеда, да је ове јесену у Ресави и у нахији Пожаревачкој од некаквих трговаца покуповао на силу *капарисане* свиње, па их сам собом продао Земунском трговцу Димитрију Петровићу. Тако чујући, да се на шешарицама добро добија, био је летос издао заповест, да их из Србије у Немачку нико не сме носити, мислећи, он сам њима да тргује но јесенас, може бити због овога писма, раскаје се опет, и допусти, да их купи и носи ко год хоће, али за свако сто ока да се мора платити *њему* две цванцике ђумрука (тако ће, по рачуну Земунских трговаца, он опет добити од самих оних шешарица, које су већ скупљене у Србији, преко шездесет хиљада сребрних форинта).

Истина да је у Србији велика част, бити с Милошем ортак, али опет ко је год с њима један пут ортаковао, онај се без невоље слабо кад више намеће да ортакује; јер је он обично ортак само у *добитку*, а за штету слабо кад хоће да зна. Тако кажу, да је лане свињским трговцима

колико се год онда за Младена говорило, још се више сад говори за Вашу Светлост, па светина кад један пут узме хук не говори само оно, што јест, него додаје и што није; тако се н. пр. и тамо и овамо говори, да сте Ваша Светлост себе и своје трговине ради, а на очевидну пропаст свију осталих трговаца и на штету самога народа издали и понављали ону заповест: *„Да нико трговцу не да на вересију, и који би му дао, да му нема суда*[47]) јер веле, само ортаци Ваше Светлости могу свагда за готове новце куповати, а други трговци без вересије нити су кад трговали, нити могу трговати.

5. — Ништа не би ваљало чинити, чега би се човек морао стидети, јер се ништа на овоме свету не може сакрити.

Сила тамошњих којекаких догађаја има, које би се тамо свак бојао и слушати, а камо ли коме казивати, или кога за њих питати, а овде се по сокацима и по механама и кафанама јавно приповедају. А баш и ту не треба мислити, да је оно све сакривено, што ви не чујете да се говори, и да је све људма по вољи, што пред вама нико не куди. Ја сам доста пута очима гледао и ушима слушао, како се ваши млађи за вама подсмевају оним пословима вашим, које пред вама одобравају и фале. У земљама где се мало слободније може говорити, владаоци лакше могу дознати, шта народ мисли и говори; али где нико истине

дао кукурузе од спаинскога десетка, те се у ортаклук хранили свиње; но кад он види, да се дебеле свиње јефтино (и на штету) продају, онда каже својим ортацима; да њему само плате кукурузе по то и по то, а свиње они нека продају за свој рачун, како им драго.

[47]) Та је заповест зацело издата још пре неколике године, а лане је по свим нахијама поновљена.

ни свога правог мњења јавно показати не сме,[48]) онде не само што је тешко дознати шта људи мисле и говоре, него се још товари на владаоца, поред онога, што је учинио, и друго много којешта што није учинио, као н. пр. што се овде, а може бити и тамо, говори готово за свакога тамошњега чиновника, који умре, да је убијен или отрован и т. д. Па оваке ствари у оваким приликама могу врло ласно и потомству остати за истину, а сваки данас Европејски владалац колико год мисли на Бога и на душу, толико и на славу и на спомен после смрти своје.

А и из других узрока ваљало би, да паметан човек у највећој својој сили и власти не чини ништа, за што би га ко у највећој тескоби и невољи по правди прекорети могао, јер на овоме свету које се ствари најпостојаније чине, могу се ласно изврнути, на пр. да помислимо на Младена, кад је 1811. г. не само Београдом, него Србијом по вољи својој

---

[48]) Милош јавно прети свакоме оном, који хоће да је паметнији од њега (т. ј. који хоће да мисли друкчије, него што он мисли), зато и кад кога обичаја ради запита за што, нико не мисли, како ће му одговорити истину по своме мишљену, него гледа, како би погодио, шта он о томе мисли, и како би рад да му се одговори. Ако ли ко не знајући каже друкчије, него што се хоће, он одмах, како Милош покаже своје мњење, (макар да је како паметно пре казао, и макар како да је Милошево мњење лудо и неправедно) мора да рече: „Тако је, „Господару, ја нисам знао“, или: „нисам разумео, шта ви питате“. Тако ако Милош данас десет пута промени мњење о једној ствари, морају за њим мењати и они сви, који су око њега, и све оно, како он каже, потврђивати и доказивати. Зато се управо може рећи, да код Милоша нико нема (нити сме имати) свога мњења, него сви морају онако мислити, како он хоће: а како нико не може имати свога мњења и постојанога карактера, не може нико имати ни правога пријатеља, на кога би се ослонити могао. —

окретао, и кад је 1822. године у Крагујевцу збијао спрдњу с њим, ко је год хтео;[49]) или Наполеона, кад је 1810. године готово целој Европи заповедао, и по њој краљеве постављао, и кад му је 1815. год. у Паризу народ његове споменике обарао, а он роб у светој Јелени.

6. — Добро је знати шта људи мисле и говоре, али не треба свакога гонити,[50]) који што противно рекне; а особито ако људи, по несрећи, имају право. Сила пута човек рекне нешто, или у шали или у љутини или у каквим другим приликама, уз реч, а не мислећи нити могући учинити икака зла. У оваким догађајима ја мислим да би правитељство и владалац много паметније учинили, кад би гледали да се поправе, ако људи право имају, и ако је икако могуће, него људе одмах да гоне и да вуку по судовима и да казне; ако ли онај, који говори, нема право, а не мисли нити може икака зла учинити, онда може бити да би најбоље било, прокарати га тако, да и сам призна, да није право имао, или га оставити, нека говори, шта му драго, само кад дужност своју извршује.

7., — Не могу пропустити, да овде на свршетку овог писма не споменем још један важни посао Ваше Светлости, који вам, по моме мњењу, никакав прави Србин ни паметан човек не може одобрити, а то је *што сте купили села у Каравлашкој*. Ви сте тиме, на превелику срамоту своју и народа Српскога, а на радост свих непријатеља ваших, сами јавно показали, да је по вашему мњењу боље и поузданије у *Каравлашкој* бити спахија, него у Србији књаз, и да се ви у Србији бавите само од дана до дана, да бисте што више новаца скупили (као што се гдекоји око вас савијају и улагују); па онда, како вам најмање што

[49]) Гледај 51.

[50]) Гледај 1.

буде неповољно, да бежите у Каравлашку. — Тешко вама, ако сте на те мисли спали, а још горе ако то дочекате! Онда вам непријатељи ваши веће освете не би желети могли. Ви треба да знате, да само у Србији можете Господар бити и као Господар живети, а како се из Србије макар на коју страну (за свагда) макнете, онда сте готови, да слушате онаке укоре, какви су се Младену 1822. године у Крагујевцу јавно читали, и још много горе.[51]) У Каравлашку ви да однесете још толико блага колико га данас имате, опет ћете, као туђоземац, и према поноситим и по Европејском начину васпитаним Каравлашким бољарима, прост човек, који ни језика оне земље не знате, бити *тек последњи бољар*, и *Гица Опран*[52]) биће онде старији и претежнији од вас. Уз то још може бити да би се по-

[51]) Кад је *Младен Миловановић*, знатни старешина за Кара-Ђорђијина времена), пошто је Ипсиландијина војска у Каравлашкој пропала, добежао преко Баната у Србију, Милош га је изнајпре лепо примио, а после не само што подговори да га туже сви, који мисле да од њега имају што тражити, него му је још преко различних лица толико пута читао јавно све погрешке његова владања, н. п. како је био Кара-Ђорђијин министра.[!], и све га на зло учио и навраћао; како је био рђав војник, и од Турака све се крио и бегао; како је криво судио; како је у Београдском граду беглучким кукурузима хранио своје свиње; како Београдску и Остружничку скелу нико други, осим њега, није могао закупити; како је солану трговину сам, са својим ортацима, готово био притискао; како је по целој Србији имао ковналуке и воденице, у трговини ортаке, по Београду дућане и магазе; како је најпосле с новцима у Немачку побегао и т. д.

[52]) *Гица Опран*, Каравлашки трговац и бивши Милошев ортак, који му је са Симићем та села и купио.*)

*) Било па избрисано: Говори се да су Симићи с Опраном око куповања тих села преваривши Милоша добили више од десет хиљада дуката.

јавили каки нови Ратковићи и Урошевићи,[53]) које са свим благом вашим не бисте могли намирити; а Бог зна те се и у Србији не би нашло људи, који би вам не само у селима попалили дворе, које сад одатле градите,[54]) него од којих ни у Букрешу не бисте мирно могли спавати.

Какве би се у Србији за народ корисне, а за вас особито славне ствари могле начинити с оних *педесет хиљада дуката*,[55]) што сте дали у *туђу земљу за села у туђој земљи!* Та ако сте оне новце баш били наумили оставити за црне дане, могли сте их дати у Петербургу у банку, па самим интересом од њих могли би се плаћати сви учитељи за Српски универзитет, или би се могло послати у Европу најмање двадесеторо деце, да уче различне науке и занате, или би се могао начинити и садржавати у Крагујевцу један главни шпитаљ,[56]) а у другим гдекојим варошима по један мањи.

---

[53]) *Димитрије Ратковић и Милош Урошевић*, два Земунска трговца, који једнако доказују, да им је Србија још од Кара-Ђорђијина времена дужна неколико стотина хиљада гроша, премда се зна, да су се *неколика* пута за све намиривали.

[54]) Не само што су из Србије послати мајстори у Каравлашку, да дворе у селима граде, него се и грађа за њих у Србији, и то чак амо горе на левој страни Мораве, сече и низ Дунаво у Каравлашку носи.

[55]) Сам Милош казује, да је за та села дао *педесет хиљада дуката*, но други људи, којима су његови рачуни добро познати, кажу, да је до сад већ дао *осамдесет и шест хиљада дуката*; и говори се, да је после овога писма послао Стојана Симића у Каравлашку, да још наново, мени уз пркос, купи некака села за *двадесет хиљада дуката.*

[56]) Кад 1829. године у Крагујевац дођу гласови из нахија, да се по народу умножила венерическа болест, а

Ево овако од прилике ја мислим да би се сви незадовољници на славу и на корист Ваше Светлости могли задовољити. Онда би Србија постала налик на Европејску државицу свога реда, у којој не само што тамошњи синови не би желили, ту живећи, да буду подајници других држава,[57]) него и сваки туђоземац, како би тамо прешао,

---

нико не зна, да је лечи, ја предложим Милошу, да се у Крагујевцу начини шпитаљ, барем од две велике собе (једна за мушкарце, а друга за женскиње), па да се објави по свим нахијама, да се сви такови болесници јаве и у Крагујевац пошаљу где ће се без икака страха забадава лечити; после пак одређенога времена од кога би се та болест добила, онај да ће се казнити, да би се тако болест, ако не са свим истребила, барем умалила. Но Милош и његов ондашњи министар и саветник, Павле Радомировић, одговоре: „вала кад нија нас нико чувао ни лечио, нећемо ни ми никога". На то им ја кажем, да они не чувају ниједнога јединственога човека, него *народ* нека чувају, јер н. п. хујдук убије само једног човека, па сва нахија устане, те га гони, а ово је зло, које убија више људи. Но и ове речи буду онда све у залуд; тек после три године једва се почне *некакав* шпитаљ у нахији Пожаревачкој.

[57]) Кад су се Срби после пропасти Кара-Ђорђијине стали враћати из Австријске државе у Србију, сви су се готово Београдски трговци потписали за Австријске подајнике, и с Авсријским пасошима онамо прешли, да би у сваком догађају са животом и с имањем сигурнији били. Кад под Милошевим владањем Српска власт у Београду стане расти, гдекоји од поменутих трговца престану Австријске пасоше вадити и порцију плаћати; но по том видећи, да Српска влада, ако није гора, није боља од Турске, опет почну сви Австријске пасоше тражити и порцију драговољно плаћати. Лане је Милош заметнуо читаву распру с царством Австријским (која мислим да још није свршена), што је од Австријских подајника, рођених у Турској, узимао на силу харач у Београду.

желео би да потпадне под законе њене. Ако ли Ваша Светлост останете сасвим при дојакошњему и садашњему вашем владању, онда за непријатеље ваше не може бити већа радост, а не само што ће се знатни и поштени људи из других земаља клонити Србије, него и сами тамошњи синови, који су иоле знатнији и могућнији, желеће, да би се из ње уклонили.[58])

Па ако ви мирно у таквом владању живот свој свршите, или вас ко *натера* те народу и земљи пристојну правицу дате, онда може бити да ће се *Ђаку* и *Чарапићу*[59]) споменици у Србији подизати, а сви остали, који су за онаке кривице од вас изгинули, остаће као мученици за правицу и за слободу народа Српскога, много већи, него да су изгинули на Мишару или на Делиграду[60]) или макар на коме другом месту противу јавног непријатеља.

---

[58]) Ове су године, осим осталих мање знатнијих људи, пребегли у Аустријску државу: два од најзнатнијих Смедеревских трговца, *Гаврило Поповић*, (који је чиновник Милошев бивао) и *Стојан Спасић*; *Петар Вулићевић*, син још за Кар-Ђорђијина времена знатнога Српског поглавице, *Вунце Вулићевића*; шабачки прота, *Јован Павловић*, један од првих свештеника у Србији; шабачки трговац и бивши много година кмет *Јован Тркић*, и Милошев први лекар, доктор *Јован Стеић*.

[59]) Кад је Милоје Ђак у почетку 1825. године устао пред нахијом Смедеревском на Милоша, *Ђорђије Чарапић* био је почео подизати нахију Београдску, но пошто Милошевци Ђака у Тополи разбију, он пребегне у Банат, а оданде у пролеће 1826. године пређе опет, у Србију, и пође да подигне народ наново против Милоша, но Милош дознавши за то, ухвати га и погуби.

[60]) *Мишар* је село и поље крај Саве ниже Шапца, где су Срби у месецу Августу 1806. године славно разбили војску Босанску; а *Деливград* се звао Српски ша-

Ја од свег срца желим, да Ваша Светлост не бисте на превелику штету и вечну срамоту своју и своје фамилије и свију својих пријатеља и привржeника славу своју дали другоме! Ова жеља, истинита љубав, захвалност и привржeност к Вашој Светлости, и љубав к отачаству нашему натерали су ме, да вам ово писмо пишем. — Ја сам се сила пута, особито у Крагујевцу 1830. године, накањивао и спремао, да Вашој Светлости о овим стварима усмено говорим; али ми различне противне прилике никако нису допустиле*). И сад сам се о том много с памећу борио и свакојако премишљао, бојећи се да Вашу Светлост не бих увредио и тим дојакошњу благонаклоност вашу од себе одвратио, али сам најпосле према користи Ваше Светлости и отачаства нашега презрео своју корист, и смислио сам, да је боље, да вам ја ово све у писму кажем, него да вам сутра каки Ђаковци читају.

Ја се овде не намећем Вашој Светлости за учитеља, него вам само исповедам моје мњење, које нити је пород науке каке нити практике, него само дуговременога размишљавања о користи и о срећи и несрећи народа и отачаства нашега.

Као што обично сваки човек мисли, да је оно све право и добро, што он за таково налази, тако се и ја надам да је ово мњење истинито и да би га, ако не од речи до речи, а оно барем узевши у скупу једно с другим,

---

пац с ову страну Ниша на десном брегу Мораве, где су Турци за Кара-Ђорђијина времена готово сваке године с највећом силом ударали.

---

*) Место ове последње реченице било па избрисано: но највише ме задржало, једно, што сам у В. Св. којешта за себе морао с надеждом просјачити, па сам се бојао, да с тим не искварим: а друго, што сам се готово једнако морао борити с којекаким гоњењима, која никаких других узрока нису имала, осим спрдње и беспослице.

одобрили сви паметни људи, који управо познају оно, о чему се говори; али при свему томе, ако га Ваша Светлост никако не нађете за добро и паметно, ја се препокорно молим, да би сте ми, уваживши добру вољу, с којом вам га исповедам, одбили на лудост, а мене и у напредак да бисте задржали у вашој дојакошњој милостивој благонаклоности. За које молећи се и целујући вам десницу и скут, с највећим високопочитанијем остајем

У Земуну 12. априла 1832. год.

Ваше Светлости препокорни слуга

Вук Стефановић Караџић.

III
ПОСЛЕДИЦЕ

Ово је писмо примио кнез Милош у Пожаревцу 15. августа. Оно је пред њега пало као бомба! Нико од времена Петра Молера није се усудио с њим овако говорити. Онај понизни Вук дигао се до његове висине и хладно, као да разговара с најближим пријатељем или сродником, износи му све рђаве стране његове управе и представља последице које га могу снаћи. Цео дотадашњи систем управе ваљало је из основа променити, а то Милош апсолутно није могао учинити. Он није могао ући у Вукове идеје нити их схватити. — Како је он могао замислити да се ограничи на плату, кад му је на расположењу цела државна каса? Како се могао одрећи кулука и плаћати раднике, кад их може имати бесплатно, и кад је народ и дотад пашама кулучио? Како се могао одлучити да чиновницима даје пристојну плату од „својих“ новаца, кад они *морају* служити пошто он хоће? Како се могао одрећи трговине кад се њоме тако лако, брзо и сигурно

стичу толики новци? А нарочито како је могао дати народу „правицу“ и законе, и тиме испустити из својих руку моћ да у земљи чини шта хоће са сваким и свачим? По његову схватању то би значило изгубити сву *власт* која му је била тако пријатна и тако корисна. Два месеца пре пријема овога писма умро је Јован Бобовац, председник Великог Суда, испребијан на мртво име по наредби Милошевој, што је говорио да кнез треба да да „конституцију“ (М. Гавриловић, Кнез Милош и Вук 59).

Тако ово писмо није имало никаква другога ефекта сем што је безгранично раздражило кнеза Милоша. Он запрети писару, који му га је читао, да ником не казује шта је у њему, а сам разгласи да му је Вук писао, како су му сви чиновнипи непријатељи, и да му о глави раде, како га саветује да их побије, и како је чак и његову породицу огласио као његове непријатеље.

Одмах сутра дан пише Ал. Симићу, Цв. Рајовићу и П. Хаџи-Стоилу (дакле управо оној тројици за које му је Вук писао да му их не шаље на разговор!) да иду на парлаторију и да изгрде Вука. Они то одмах нису могли учинити, јер је Вук био у Новом Саду, а 22. августа одиграла се у Земуну комедија „какве није било од како је парлаторије“.

По извештају који су поднели кнезу, тога дана прешла су поменута тројица у Земун, дозвали Вука на парлаторију, и пред свим трговцима и народом који се ту десио почели грдити га. — Први „отвори реч“ Симић: „Вуче, што смо ми теби учинили, те си нас најцрњом бојом нашему господару описао, нас и све најпрве чиновнике, не поштедивши ни светлу фамилију; све си представио као изменике Господара и отечества нашега? Зашто то, никакав, неваљали, бестидни и злобни човече? — Привати Цветка реч: Вуче, ко си ти да савете на артији летеће нашему Господару

намећеш.... састављене с твојим подлим совјетницима.... да га мразите код својих, и својих код њега, несретниче сакати и пакосни? С твојим дугачким зубма рад си сваког да уједеш, а млогога да закољеш... .На ово настави Панто громким и сердитим гласом: Вуче! ми смо тебе држали за српскога списатеља и наравоучитеља, а ти си расколник.... који свако зло и отров сејеш међу људе“ и т. д. — Вук је покушао да се брани, и „тихим гласом“ позвао их да се стрпе де и он коју рече. Није, вели, у писању писма имао никаква саветника, већ се давно спремао да му као приватан човек то напише, па он нека чини како му драго, и да се сад каје што му је то писао. У писму, рекао је, нема ништа ни противу њих, ни против икога другога, и тражио је да се оно прочита, па ће се видети да је тако. — После су му рекли да је лишен на свагда кнежеве милости „као неблагодарни и срамотни човек, који је ногом погазио хлеб и благодејанија толика која су му чињена; а друго благодејаније које му још остаје“ (руска пензија), да ће се кнез постарати да му се укине „као јавном злотвору благодетеља својих“. — Вук је одговорио да му је жао што се лишава кнежеве милости, а још жалије што ће му укинути руски пензију; кнез „може лако и то учинити, али му неће к чести служити“. — Напослетку запрете му да никоме у Србију не пише, и — по паредби — „опсујемо њему и његову совјетнику све старо и младо, које су имали, које имају и које ће још имати“ (Преписка I, 439, 671; III, 747; II, 783—86). — Прича се да су они то исто додали у од своје стране, и да је Вук од стране Господареве примио, а њима вратио истом мером.

На концепту овога писма Вук је записао: У понедељник 22. августа (по нашем календару) одговор на парлаторији преко Алексе Симића, Панте Аци-Стоила и Цветка Рајовића. — Аще не былъ пришелъ и глаголалъ

им, грѣха не быше имѣли; нынѣже извининія не имутъ о грѣсѣ своемъ. — Јован гл. 15. ст. 22.

*

Кнез Милош је био задовољан с извршењем ове мисије и захвалио је Хаџи-Стојилу препоручивши му да дозна шта Вук „сад по Земуну говори .. будући је од нас код надлежне власти оптужен“. С истим писмом послао је преко њега и тужбу против Вука Варадинској команди. У тужби вели како је дознао да се Вук у Земуну бави демогошким ровењем за преврат у Србији. То му потврђује и његово велико писмо, које му је доставио споразумно с неким овостраним егзалтираним главама, које је добио 15. августа, и у њему нашао „више места, која су му раније саопштена од оног у чијем је присуству план за састављање овог писма склопљен“. Како је њему бављењем у Земуну олакшана веза с неким сумњивим српским поданицима, и како из искуства зна да ц. кр. држава не одобрава никакав преврат ма какве конституционалне владе — то се нада да она ни сад неће допустити да се мир српске владе угрожава Вуковим бављењем на граници, и моли да се одатле уклони. (Преписка V. 744).

Чим је ову тужбу примио, ђенерал Радошевић пише ђенералу Фојту у Земуну да му што пре пошље немачки превод тога писма (1. септ.), и Фојт му пошље (5. септ.) заједно са писменим Вуковим изјашњењем у коме је изложио побуде које су га руководиле да то писмо напише. Вук ту између осталога вели да му је као Србину и у Србији рођеном много стало до добра његове отаџбине (као и сваком честитом патриоти). Иако је његова земља пре много година добила слободу, не види се да напредује, поред свега тога што има све услове да буде срећна, а то је зато, што се њоме управља без закона, и што је остављена ћуди једнога човека. Да би својој отаџбини ма

и најмању услугу учинио, решио се да напише оно писмо „деспоту“, чију је славу и сам усмено и писмено распростирао, надајући се да ће га његова садржина побудити да се врати славним и племенитим делима. Писмо је чисто приватног каратера, и шаљући му га препоручио му је да му га прочита најповерљивији секретар, а он је својом грдњом на парлаторији учинио да се о њему дозна и у јавности. Ђенерал Радошевић одговори да је нашао да у писму има испада и увреда личности кнежеве и његове владе, због чега је неопходно потребно уклањање Вуково са српске границе, да би се избегла трвења са српским властима, па му препоручује да озбиљно препоручи Вуку да се уздржи од сваког ровења ма какве врсте она била, иначе ће одмах бити затворен.

Вук је одавно хтео да се врати у Беч, али му аустриске власти то нису допуштале, и о томе се водила дуга преписка између земунске и варадинске команде и Беча. Сад пак услед овог захтев Милошева убрзано је решење тога питања, и Вуку се допусти да се врати у Беч, тако је кнез Милош и без своје воље у место пакости учинио Вуку једну услугу. (Archiv f. Sl. Philol. 37, 455—7).

*

Кнез Милош је заиста покушао да му укине руску пензију преко Ат. Стојковића, и њему добро познатог непријатеља Вукове реформе. Он му је о томе написао подуже писмо (24. септ.), у коме вели да се нада да ће он, као што би и сваки родољубиви Србин то учинио, наћи пута и начина „којим би Вука лишио тије титула и милости које од Русије има“ (Преписка II. 792). — И Вук се спремао на одбрану изложивши целу ствар руском свештенику у Бечу Меглинском да о томе обавести руског посланика Татишчева. — Али од целе те жучно спремане борбе није било ништа, јер је Ат. Стојковић два месеца

пре овог Милошева писма био умро, а то се у Србије није знало.

*

После мало више од две године Вуково се предвиђање испунило. У јануару 1835. године дошла је „Милетина буна“, која је земљи донела Сретењски Устав. Кнез Милош се тад сетио Вука и његова писма, и одредио му пензију. Он га је сад хтео још једном прочитати, и како га је био уништио, обрати се Варадинској Команди да му пошље препис. (Преписка I, 461).

Али „што дикла навикла, то невеста не одвиче“. Чим је дошао мало к себи од препада којим га је Милета са својим друговима изненадно, он је тај Устав укинуо, и продужио владати као и пре. Ну ни то није могло дуго трајати. Дошла је 1839. година која га је стала престола, и он се морао уклонити из земље. Па и кад се после 20. година изгнанства поново вратио на престо, наставио је владу онде где је 1839. године прекинуо, и да је мало дуже поживео, морали би га опет протерати они исти људи који су га и довели.

Presented to the
LIBRARIES *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from
the estate of

Pauline Taylor

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 18 20 06 11 007 7

ОД ИСТОГ ПИСЦА

Републикански погледи на неколико савремених питања (шест чланака: Неколике мисли о нашем новом државном уређењу; Политичке странке у монархији и у републици; Централизам и самоуправа; Нацрт југословенског устава г. Ј. Смодлаке; Нацрт устава г. Ст. Протића и Комисије; Одговори: „Демократији“ и „Самоуправи“ поводом образовања републиканске странке). — Београд. Издавачка Књижара Геце Кона. 8⁰, 151 стр. — Цена 10·— динара.